

Vaststelling van de gemeentegrenzen van Vianen, Hagestein en Everdingen in 1821

Kees Floor, december 2018.

Op 1 oktober 1832 ging het Nederlandse kadaster van start. De voorbereidingen hadden ongeveer twintig jaar in beslag genomen. In die aanloopperiode werden onder andere van alle gemeenten de grenzen met de buurgemeenten opgemeten en formeel vastgelegd. De manier waarop men te werk ging, was beschreven in een draaiboek, dat nog stamde uit de Franse tijd (1). Daarin was eveneens geregeld hoe men voorstellen kon doen om tot een logischer verloop of een in het terrein betere herkenbaarheid van grenzen te komen. Ook was aangegeven op welke manier men om moest gaan met geschillen tussen de burgemeesters of schouten (2) van twee buurgemeenten over de precieze ligging van hun gezamenlijke grens. De gang van zaken in de gemeenten die het Vianen anno 2018 vormden, geeft een goed beeld van hoe men te werk ging.

Everdingen

Het opnemen van de gemeentegrenzen vond, althans volgens de daarvan opgemaakte processen-verbaal van grensbepaling, plaats in november 1821. Zo meldde J. van Beek, landmeter der eerste klasse, zich op 26 november van dat jaar op het raadhuis van Everdingen. Hij was in het gezelschap van een controleur der Directe Belastingen en had een afspraak om de gemeentegrenzen op te nemen met schout J.H. Knijff. Alle belanghebbenden moesten daarbij acte de présence geven. Daarom waren ook burgemeester H. van der Meer van Culenburg, de schouten W. Pernis van Hagestein en D. van der Vlist van Vianen en hun collega's van de overige buurgemeenten naar het stadhuis afgereisd 'ten einde in derzelver wederzijdsch bijzijn de grensscheiding op te nemen van het grondgebied van Everdingen'. De burgemeester en de schouten konden zich laten bijstaan door een of meer niet met name genoemde aanwijzers, in aanzien staande inwoners die goed op de hoogte waren van de situatie ter plaatse.

Rondgang

Een belangrijk onderdeel van de procedure ter bepaling van het grondgebied van een gemeente vormde volgens de daarvan opgemaakte processen-verbaal van de grensbepaling een rondgang langs de buitengrenzen. In ons geval begon deze 'groepswandeling' aan de zuidelijke oever van de Lek op de grens met Hagestein; daar moest het bovengenoemd gezelschap dus eerst naartoe. Overigens liep de grens met Het Waal (Tull en 't Waal) niet langs de oever, maar door het midden van de rivier. Tijdens de rondwandeling bleef het grondgebied van Everdingen steeds aan de rechterhand; links lag het grondgebied van achtereenvolgens de gemeenten Het Waal, Culenburg, Schoonrewoerd, Heikop en Boeikop, Vianen en Hagestein.

Vanaf de Lek voerde de tocht van de notabelen onder andere langs de Diefdijk, de Waay (Waai), de Bruine Kade en de Zijderveldsche Steeg (Zijderveldselaan) naar de Groene weg (Groene Kade). Tenslotte nog langs de grenzen met Vianen en Hagestein terug naar de Lek. De bevindingen van die dag werden vastgelegd in een proces-verbaal van grensbepaling (3), bestaande uit zes artikelen, namelijk een per aangrenzende gemeente. Ook werd er van elke grens met een buurgemeente een zogeheten figuratieve schets van de grensscheiding vervaardigd, die als hulp bij het opstellen van de tekst, of later ter verduidelijking ervan kon dienen en als bijlage bij het proces-verbaal werd gevoegd. De figuren 1 en 2 geven enkele voorbeelden van dergelijke schetsen.

Hagestein en Vianen

Bij het opnemen van de grenzen van de gemeenten Hagestein en Vianen op respectievelijk 23 en 21 november gingen landmeter, controleur, schouten en aanwijzers op dezelfde manier te werk: Elke keer werd begonnen aan de Lek op een punt waar drie gemeenten samenkwamen, steeds verliep de rondgang met de wijzers van de klok mee en van elke gemeente werd een proces-verbaal van grensbepaling opgesteld waaraan de figuratieve schetsen van de grensscheiding waren toegevoegd. In het geval van Hagestein (4) ging het achtereenvolgens om de buurgemeenten Vreeswijk, het Waal, Everdingen en Vianen, bij Vianen (5) waren dat Vreeswijk, Hagestein, Everdingen, Heikop en Boeikop, Lexmond, Jaarsveld en IJsselstein.

Oude grenzen

De gemeentegrenzen die in 1821 bepaald werden, kwamen natuurlijk niet zomaar uit de lucht vallen. Er bestonden ook eerder al vage of minder vage grenzen tussen de verschillende gemeenten en hun voorlopers, die nu als richtlijn konden dienen. Zo lag er bijvoorbeeld een document uit 1814. In dat jaar vormde Hagestein een onderdeel van de gemeente Everdingen, een fusie die in de Franse tijd in 1812 tot stand was gekomen. Na het vertrek van de Fransen werd die samenvoeging in 1818 weer ongedaan gemaakt. Als voorbereiding op de ontbinding stelden W. Wijnen, burgemeester, en J. Hak, lid van het gemeentebestuur namens Hagestein, op 15 december 1814 een proces-verbaal op, waarin de grenzen van de districten Everdingen - voluit Everdingen, Zijderveld, Goilberdingen en Thienhoven - en Hagestein werden beschreven 'overeenkomstig de vanouds bestaan hebbende grens of limietschijdingen' (6).

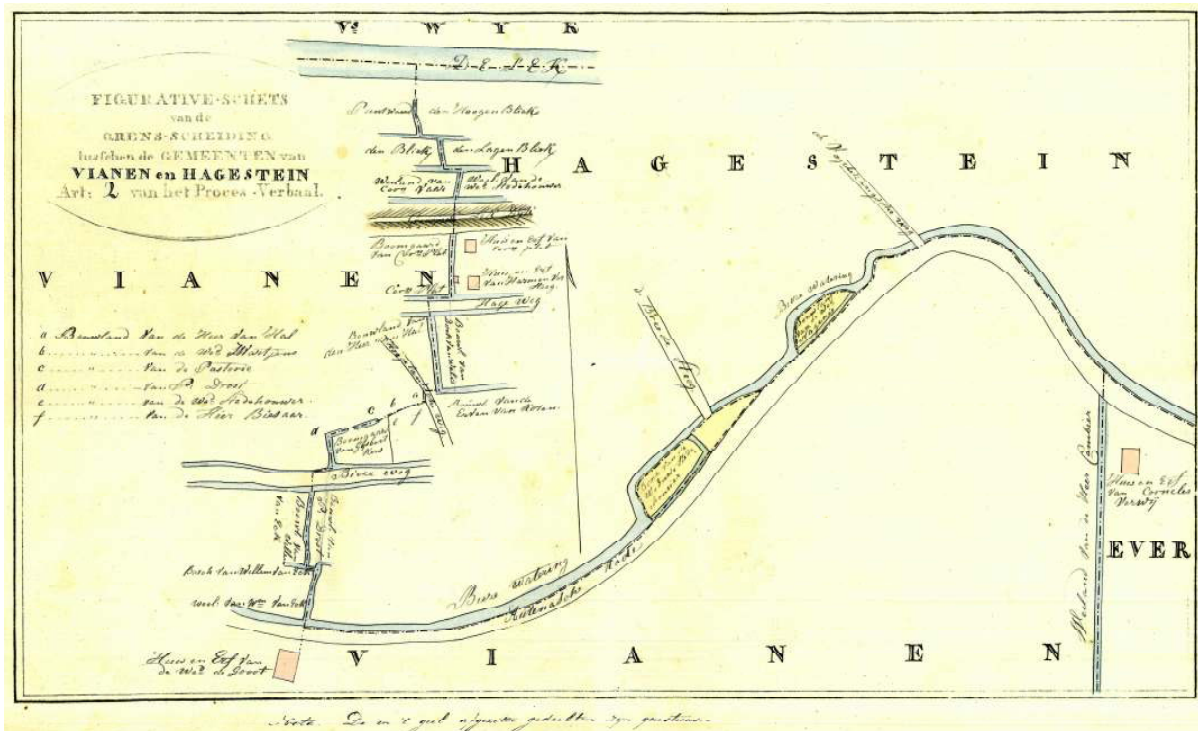
Verslag of stramien?

Vaststellingen van de gemeentegrenzen vonden in aanloopperiode tot de vorming van het kadaster plaats in vrijwel alle Nederlandse gemeenten (7). Dat de activiteiten beperkt konden blijven tot een dag, is overigens onwaarschijnlijk. Zo bedroeg de omtrek van Vianen bijna 22 kilometer, wat voor de betrokken een stevige uitdaging zou hebben gevormd. Bij andere gemeenten, zoals Zeist met een omtrek van 54 kilometer, was het normaal gesproken ondoenlijk om de rondgang in een dag te volbrengen. Verder liepen vermoedelijk niet alle belanghebbenden het hele traject mee; de schouten van de buurgemeenten kwamen alleen opdraven als de grens met hun gemeente werd opgenomen. Ook de in de processen-verbaal genoemde data blijken in sommige gevallen uit de lucht gegrepen. De documenten lijken eerder een stramien te bieden om de grenzen op papier vast te leggen dan een verslag te geven van wat er op een bepaalde dag is voorgevallen.

Grensgeschil

In de meeste gevallen werden de processen-verbaal van grensbepaling op de aangegeven dag van de rondgang rond de gemeentegrenzen, of anders op een van de dagen daarna, door de landmeter en de controleur getekend en gesloten, waarmee de grenzen definitief waren. Bij de documenten van Vianen, Hagestein en Everdingen was dat niet het geval, omdat er eerst nog besluiten van hogerhand nodig waren. Zo was schout Pernis van Hagestein het niet eens met de grenzen die door zijn collega Van der Vlist van Vianen waren aangewezen. Het verschil van mening ging over twee percelen in de Biezen, aan de noordwestzijde van de Autenase kade. Ze waren volgens Pernis opgenomen in de staat van onbebouwde eigendommen van de gemeente Hagestein, het laatste transport was voor het bestuur van Hagestein gedaan en de landen waren te allen tijde bemalen door de poldermolen van Hagestein. Van der Vlist stelde echter dat de percelen altijd bij Vianen hadden gehoord. Het feit dat ze abusievelijk onder Hagestein opgemeten waren en daar op de kaart terecht waren gekomen deed daar niets aan af.

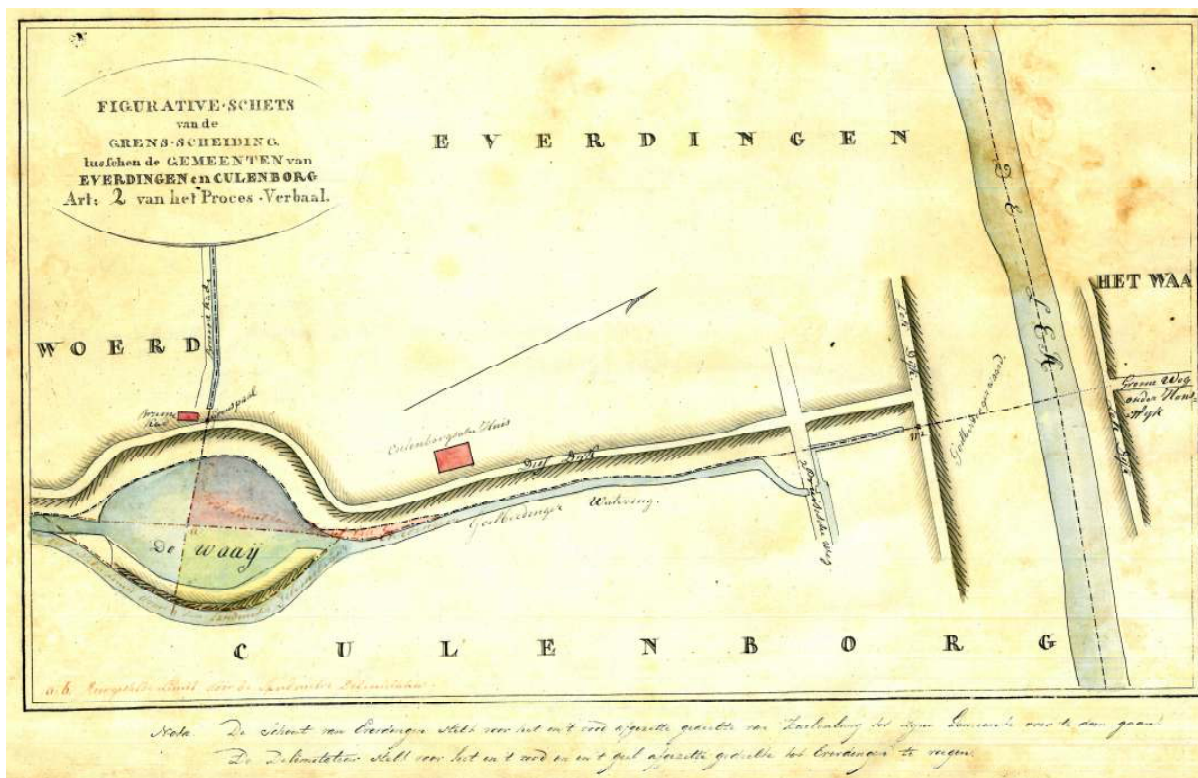
Landmeter Van Beek noteerde de standpunten in de desbetreffende artikelen van de processen-verbaal van grensbepaling van Vianen en van Hagestein en markeerde de percelen in kwestie met geel op de figuratieve schetsen van grensscheiding tussen Vianen en Hagestein (figuur 1). Ook voegde hij daaraan zijn in overleg met de controleur der belastingen opgestelde advies toe: ‘breng of houd de percelen onder Hagestein’. Later zou blijken dat het advies door hun meerderen ongewijzigd was overgenomen. Bij Koninklijk Besluit van 13 mei 1824 No 99 werd bepaald dat de twee percelen bij voortdoring zouden blijven behoren tot de gemeente Hagestein. Nu de knoop was doorgelukt, konden de beide processen-verbaal van grensbepaling op 4 september van dat jaar door Van Beek worden gesloten.

1. Figuratieve schets van de grensscheiding tusschen de gemeenten van Vianen en Hagestein. Bijlage bij het proces-verbaal van grensbepaling van de gemeente Vianen, 21 november 1821. De geel ingekleurde percelen langs de Autenasche Kade worden betwist. Bron: RHC ZOU (5).

Voorstel tot wijziging

Bij het opnemen van de grens tussen Everdingen en Culemborg kwam schout Knijff van Everdingen met de suggestie om een deel van de Waai van Culemborg over te hevelen naar zijn gemeente. Het gebied waar het om gaat is door landmeter van Beek op de ‘figuratieve schets van de grensscheiding tussen de gemeenten van Everdingen en Culemborg’ rood ingekleurd (kwadrant rechtsboven van de Waai in figuur 2). Het kwadrant linksboven zou dan naar Schoonderwoerd gaan. Landmeter van Beek adviseerde echter om de noordelijke helft van de Waai (rood en geel ingekleurd; noord is rechts in figuur 2) bij Everdingen te voegen en de zuidelijke helft (links in de figuur) onder Schoonrewoerd te brengen. Ditmaal legden de hogere echelons het advies van de landmeter echter naast zich neer. De grensscheiding tussen de provincies Gelderland (Culemborg) en (Zuid-) Holland (Everdingen) was net vastgesteld bij wet van 27 april 1820, staatsblad 12 en bleef - bij Koninklijk Besluit van 27 mei 1824 No 92 - zoals ze was. Kennelijk wilde men geen gedoe. Daardoor kon Van Beek op 4 september 1824 niet alleen de processen-verbaal van grensbepaling van Vianen en Hagestein sluiten, maar ook dat van Everdingen.

1. Figuratieve schets van de grensscheiding tusschen de gemeenten van Everdingen en Culemborg. Bijlage bij het proces-verbaal van grensbepaling van de gemeente Everdingen, 26 november 1821. Onderaan is bijgeschreven: 'Nota: De schout van Everdingen stelt voor 't in rood afgezette gedeelte van Culemborg tot zijne gemeente te doen overgaan. De delimitateur stelt voor het in 't rood en in 't geel afgezette gedeelte tot Everdingen te voegen'. Bron: RHC ZOU (3).

Voetnoten

1. Methodieke Verzameling der wetten, decreten, reglementen, instructiën en decisiën, betreffende het Cadaster: naar de bestaande orde van zaken ingerigt en uitgetrokken, *Bijvoegsel tot het Staatsblad*, Achtste deel, Eerste stuk, Dordrecht 1821, p 398.
2. De burgemeesters van 'gemeenten ten plattelande' werden tot 1825 aangeduid als schout.
3. Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht (RHC ZOU), toegang 417 inv.nr. 800 en Het Nationaal Archief (HNA), toegang 3.08.07 inv.nr. 1077. De teksten van de processen-verbaal zijn ook te vinden in: Brand M. e.a.: *Vianen in 1832, Grondgebruik en eigendom, Tekst*. Utrecht/Vianen 2008.
4. HNA toegang 3.08.07 inv.nr. 1079.
5. RHC ZOU, toegang 414 inv.nr. 1471 of HNA toegang 3.08.07 inv.nr. 1087.
6. RHC ZOU, toegang 417 inv.nr. 333.
7. Meer, A.J. van der: Het kadaster en de gemeentegrenzen, *Geodesia* 21 (1979) 144-164 en Meer, A.J. van der: *Gemeentegrenzen in Nederland*, proefschrift TU Delft, Amsterdam 2007.
8. HNA toegang 2.02.01 inv.nr. 1972. Het proces-verbaal van grensbepaling van Everdingen (3) vermeldt abusievelijk besluitnummer 62.